

คำว่า "พอเหมาะพอควร" นี้ เรามักใช้เรียกอย่างย่อ ๆ ด้วยคำว่า "พอ" หรือ "รู้จักพอ" ฉะนั้นคำว่า "รู้จักพอ" ในทางพุทธธรรม จึงมีได้หมายความว่าหยุดหนึ่งหรืออยู่กับที่ แต่หมายถึง

กความพอเหมาะพอควร

" ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการบริโภคโดยไม่จำกัดว่าบริโภคอาหารหรือบริโภคลาภ ยศ สรรเสริญ มิใช่ได้เห็นอาหารอร่อยก็รับประทาน จนอืดอัด ในทำนองเดียวกัน มิใช่ได้เห็นลาภ ยศ สรรเสริญ มากองอยู่เฉพะหน้า ก็เร่งกอบโกยจนขาดสติ "

รู้จัก

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายชีวิตของบุคคลอาจพอศึกษาได้จากคำถามที่ว่า "แต่ละบุคคลต้องการอะไรในชีวิต"

แม้คำถามนี้จะเป็นคำถามพื้นฐานคล้ายหย้าปากคอก แต่บ่อยครั้งสำหรับคนไทยจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถตอบคำถามนี้ได้อย่างทั่วไป

ความต้องการของมนุษย์ย่อมแตกต่างกันในรายละเอียด

แต่ถ้าพิจารณาให้กว้างไกลแล้วก็พอจะทราบได้ว่าความต้องการของคนไทยในยุคปัจจุบันมักมุ่งเน้นที่ความต้องการภายนอกเป็นสำคัญอย่างไรก็ดี

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็ได้ครอบคลุมถึงความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยสี่ อันได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย

และยารักษาโรค ปัจจัยนอกเหนือจากนี้ยังรวมถึงความต้องการทางเพศและความต้องการ เกียรติยศชื่อเสียง ซึ่งพุทธทาสภิกขุเรียกโดยย่อว่า "กิน กาม เกียรติ"

ดังนั้นความต้องการภายนอกของมนุษย์จึงพอจัดกลุ่มได้คือ

1. ความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องบำรุงความสุข
2. ความต้องการทางเพศ ความรัก และการเป็นเจ้าของ
3. ความต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ ตำแหน่งหน้าที่การงาน และการยกย่องในสังคม

กล่าวตามความเป็นจริง ความต้องการทั้ง 3 นี้ จัดเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่อยากมีอยากได้สิ่งดังกล่าวในชีวิต

คำถามที่ต้องตามมาคือทำอย่างไรจึงจะได้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ตามความปรารถนาของตน คำตอบก็คือ การที่จะได้สิ่งต่าง ๆ ตามความต้องการก็ด้วยการ "ทำงาน"

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักพุทธธรรมเน้นว่าจำเป็นต้องเป็นการประกอบอาชีพที่ชอบ(สัมมาอาชีพะ) และเป็นการกระทำที่ชอบ (สัมมากรรมันตะ)

งานจึงเปรียบเสมือนบันไดทองที่ทอดยาวให้บุคคลก้าวไปสู่เป้าหมายในชีวิต งานที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ซึ่งในหลักการของพระพุทธศาสนา

ก็ปรากฏคำสอนที่ว่า "บุคคลผู้ทอดทิ้งการทำงาน ย่อมสูญเสียผลประโยชน์อันควรมิควรได้จากชีวิต"

นอกจากนี้ปรัชญาเมธีหลายท่านก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาดังเช่น

วอลแตร์ถือว่า "งานคือรากฐานของชีวิตมนุษย์"

เวอร์ยิลกล่าวเสริมว่า "การมุ่งมั่นทำงานอย่างแท้จริง ย่อมชนะทุกสิ่งทุกอย่าง"

และคำพังเพยในประเทศไทยสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็มีอยู่ว่า

"งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" เป็นต้น

งานทุกลักษณะที่ซอด้วยกฎหมายและศีลธรรมสามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตของมนุษย์ได้

แต่อาจมุ่งเน้นการตอบสนองสำหรับความต้องการภายนอกแต่ละประเภท ในระดับที่แตกต่างกัน ดังเช่นการทำงานในภาคเอกชน

อาจสนองต่อความมั่งคั่งสมบูรณ์ได้มากกว่าการทำงานในภาครัฐบาล แต่ในทางกลับกัน

การทำงานในภาครัฐบาลก็ยังคงให้ความมั่นคงและเกียรติยศสูงกว่าการทำงานในภาคเอกชนโดยส่วนรวม อย่างไรก็ตามหน้าที่การงานนั้น

จัดเป็นเพียงช่องทางหรือช่องโอกาสที่เปิดให้บุคคลก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิตเท่านั้น และความสำเร็จจะเกิดขึ้นหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ว่า

มุ่งอุทิศตนเพื่อการทำงานให้บรรลุถึงเป้าหมายในชีวิตเพียงใด ด้วยเหตุนี้บุคคลที่ทำงานด้วยความทุ่มเทเพื่องานในระดับที่แตกต่างกัน

ย่อมได้รับผลจากการทำงานไม่เหมือนกัน บุคคลผู้ทำงานอย่างทุ่มเทด้วยความมุ่งมั่นหวังให้งานสำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพจัดได้ว่าเป็นบุคคลผู้มีแรงจูงใจ หรือมี "ไฟ"

ในการทำงานส่วนการกระตุ้น "ไฟ" หรือจูงใจในการทำงานก็มีใช้เรื่องใหม่ เนื่องจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนถึงเครื่องมือหรือสูตรสำหรับกระตุ้นแรงจูงใจดังกล่าวเมื่อ

25 ศตวรรษมาแล้ว ซึ่งพุทธบริษัทเรียกเครื่องมือนี้ว่า "อิทธิบาทสี่" กล่าวโดยย่อ อิทธิบาทสี่ คือหลักธรรมที่บันดาลความสำเร็จของงานตามประสงค์

หรืออาจพรรณนาว่าเป็นเครื่องช่วยให้บุคคลมีอิทธิฤทธิ์ที่จะประสบความสำเร็จในทางที่เหมาะสมที่ควร

แต่การมีอิทธิฤทธิ์ในทางพุทธศาสตร์ไม่ใช่โดยอาศัยเครื่องรางของขลังวัตถุมงคล ในทางตรงข้ามบุคคลสามารถมีอิทธิฤทธิ์ดังกล่าวได้ในทางพุทธโดยอาศัย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

ฉันทะ หมายถึงความพอใจรักใคร่ในการทำงานที่กระทำ ประเด็นนี้เน้นว่ามีความสำคัญและเป็นก้าวแรกของการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ

บุคคลต้องเกิดความรักในงานที่ทำ หรือในงานที่จะต้องทำเสียก่อน

ในหลักการบริหารงานจึงสนับสนุนให้นักบริหารรู้จักใช้คนตามความถนัดและความชอบหรือที่พูดกันว่า "ใช้คนให้ถูกกับงาน"

อย่างไรก็ดีบุคคลไม่ใช่วัสดุสิ่งของที่เมื่อถูกจับวางตรงที่ใดแล้วจะต้องอยู่ที่ตรงนั้น ฉะนั้น

ถ้าบุคคลรู้สึกว่าตนเองถูกใช้งานไม่ตรงกับความรู้ความสามารถและความถนัดก็ควรหาทางปรับเปลี่ยนงาน ให้ตรงกับที่ใจรักใจชอบ

บุคคลที่ได้ทำงานที่ตรงกับใจรักใจชอบและสอดคล้องกับเป้าหมายของชีวิตย่อมมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานในระดับสูง

แต่มีข้อว่าบุคคลทุกคนจะมีโอกาสดังที่กล่าว บุคคลบางคนอาจมาตระหนักในภายหลังว่า ตนไม่ชอบงานที่ทำ

และอยากเปลี่ยนงานซึ่งถ้ายังไม่สายเกินไปก็ควรพยายามเปลี่ยน ในทางตรงข้าม ถ้าสายเกินไปจนไม่อาจย้อนกลับได้ หนทางที่น่าจะเป็นไปได้ก็คือ

การปรับตัวให้ชอบงานที่รักงานนั้น เพราะการที่บุคคล "แสร้งว่า" ชอบหรือรักสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสมต่อเนื่องเป็นเวลานาน ๆ

ในที่สุดก็จะสามารถชอบและรักอย่างแท้จริงขึ้นมาได้เช่นกัน

วิริยะ หมายถึงความเพียรพยายามในการประกอบกรณานั้น ประเด็นข้อที่สองนี้คือหัวใจของความสำเร็จในกิจการทั้งปวงดังสุภาษิตที่ว่า "ความพยายามอยู่ที่ไหน

ความสำเร็จอยู่ที่นั่น" ซึ่งสอดคล้องกับพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

"ทางไปสู่เกียรติศักดิ์จักประดับด้วยดอกไม้หอมหวานยวนจิตไซ้ไร้ไม่มี"

บุคคลผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานต่างก็ต้องต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคนานับประการมาด้วยกันทั้งนั้น

การหวังความสำเร็จในลักษณะราชมารยาทมาเกยมักปรากฏเฉพาะในเทพนิยาย เพราะในชีวิตจริง

ความเพียรพยายามของบุคคลคือราชมารยาทที่จะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ดังที่มุ่งมาดปรารถนา ในหลักธรรมคำสอนของหลายศาสนา เช่น คริสต์ อิสลาม และ พุทธ

มีความสอดคล้องต้องกันประเด็นที่ว่า พระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะช่วยบุคคลที่รู้จักช่วยตนเองก่อน

จิตตะ หมายถึง ความใฝ่ในงานไม่ทอดทิ้งธุระประการที่สามนี้มีความหมายต่อเนื่องกับประเด็นที่สอง กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความเพียรพยายามกระทำสิ่งใดแล้ว

ก็ควรเฝ้าติดตามเอาใจใส่กระทำในสิ่งนั้นอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง และเป็นระบบ ไม่ว่าจะต้องใช้เวลายาวนานสักเพียงใด

มิใช่เพียรพยายามจนกระทั่งอดตาหลับขับตานอนในตอนต้น แต่พอต่อมาก็ค่อย ๆ คลายความสนใจจนเลิกไปทั้ง ๆ ที่งานนั้นยังไม่เสร็จสิ้น

บุคคลประเภทหลังแรงในตอนต้น แต่ถดถอยในตอนท้ายก็จัดเป็นบุคคลที่จะประสบความสำเร็จได้โดยยากเช่นกัน

เปรียบประดุจชาวสวนผู้ปลูกไม้ผลด้วยความเพียรพยายาม หนึ่งวันน้ำพรวนดินบำรุงปุ๋ยอย่างเต็มกำลังในระยะแรกเริ่ม แต่กลับมาหยุดเสียกลางคัน กรณีเช่นนี้

ความสูญเสียย่อมเกิดขึ้นทั้งกำลังงานทั้งทุนทรัพย์โดยไม่ได้ผลดังที่ตั้งใจไว้แต่ต้น ความเอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งธุระจึงเกี่ยวข้องกับสมาธิ

ซึ่งดังที่กล่าวแล้วว่าหมายถึงสภาวะจิตที่สงบและมั่นคงในเรื่องที่กำลังกระทำอยู่ไม่ฟุ้งซ่านไปสิ่งเรื่องอื่น ๆ ในเวลาเดียวกัน

ความใฝ่ใจต่อกรณการทำงานที่กระทำอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง จึงเป็นการสานต่อความพยายามที่เริ่มต้นไว้ดีแล้ว

ให้คงอยู่ตลอดกรณการทำงานที่กระทำอยู่นั้นจนกระทั่งสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

วิมิงสา หมายถึงความหมั่นตรึงตรองพิจารณาหาเหตุผลในงานที่ทำ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้บุคคลรักงานเพียรพยายามในงาน ต่อสู้อุปสรรคในงานและใจจดใจจ่อต่องาน มิใช่ด้วยความลุ่มหลงมกมาย แต่ด้วยเหตุผล ด้วยความรู้จักใคร่ครวญพิจารณาพิจารณาหาเหตุผลการที่ปวงที่บุคคลนั้นมุ่งมั่นกระทำอยู่ การพิจารณาหาเหตุผลจนเข้าใจความเป็นจริงได้อย่างแจ่มแจ้ง ย่อมช่วยให้บุคคลไม่ไขว่ไขว่โดยง่าย ไม่หลงตามคารมการหลอกล่อของบุคคลอื่น เพราะบุคคลนั้นเข้าใจถึงความสำคัญ ความจำเป็นและจุดมุ่งหมายของงานที่ตนกำลังดำเนินการอยู่ว่า จะสามารถสนองต่อองค์การที่ตนสังกัดและสนองต่อเป้าหมายชีวิตของตนเองได้อย่างไร การหมั่นพิจารณาตรึงตรองก็เพื่อเตือนตนมิให้ทำงานแบบหุนหวาดบอด แต่ทำงานอย่างผู้รู้แจ้งเห็นจริงโดยตลอด ซึ่งหมายความว่าบุคคลจะสามารถเข้าใจได้ว่างานของตนจะไม่มุ่งตอบสนองแต่เฉพาะความต้องการของตนและหน่วยที่ตนสังกัดเท่านั้น แต่สามารถเข้าใจได้ว่างานนั้นจะสามารถส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมได้อย่างไรและเพียงใด

ความหมายของอิทธิบาทสี่ ได้รับการผูกเป็นโคลงโลกนิติไว้บทหนึ่ง ความว่า พอใจเป็นเหตุให้ พากเพียร จิตมุ่งไปพาเพียร สิ่งนั้น ดำริตรึงตรองเขียน
น มูลเหตุ ผลนา

จักสำเร็จสมใจหมั่น เที่ยงแท้ ธรรมดา

อิทธิบาทสี่ จึงเป็นเคล็ดลับของความสำเร็จในกิจการทั้งปวงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงาน บุคคลผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานต่างอาศัยเคล็ดลับนี้แตกต่างกันแต่เพียงชื่อเรียกในแต่ละภาษา และแต่ละสังคมเท่านั้น อนึ่งเพื่อสนับสนุนความเป็นสากลของหลักอิทธิบาทสี่ ผู้เขียนจึงใคร่ยกตัวอย่างในสองสังคมประกอบการพิจารณา

ตัวอย่างที่หนึ่ง คือ ดูกแห่งเวลลิงตัน ซึ่งเป็นแม่ทัพคนสำคัญของอังกฤษผู้สามารถชนะจักรพรรดิ นโปเลียน อย่างไรก็ดี ก่อนการชนะ นโปเลียนในการรบครั้งสำคัญ เวลลิงตันได้เคยประชัยแก่นโปเลียนมาแล้วหลายครั้ง แต่เมื่อพ่ายในการรบแต่ละครั้งเวลลิงตันไม่ได้ท้อถอยด้วยการตีเมลาเมาสุราในลักษณะทำลายตนเอง ตรงกันข้ามเวลลิงตันกลับมูมานะเพียรพยายามศึกษาค้นหาจุดอ่อน จุดบกพร่องในการรบของตนและวิเคราะห์ ค้นหากจุดเด่นในการรบของนโปเลียน เวลลิงตันได้เพียรพยายามอยู่เช่นนี้หลายครั้งหลายคราว จนในที่สุด เวลลิงตันสามารถชนะ นโปเลียนในการรบครั้งสำคัญที่วอเตอร์ลู อันเป็นการรบที่เปลี่ยนโฉมหน้าของประวัติศาสตร์ยุโรป

ตัวอย่างที่สอง คือ มหาตมาคานธี ซึ่งเป็นมหาบุรุษทางเอเชีย ท่านผู้นี้ได้อุทิศเกือบตลอดชีวิตของท่านสำหรับการต่อสู้เพื่ออิสระและเสรีภาพของชาวอินเดีย ซึ่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษทั้งในแอฟริกาใต้และในอินเดีย การต่อสู้ของคานธีคือด้วยหิงสธรรมซึ่งหมายถึงวิธีการอดกลั้นและไม่ใช้ความรุนแรง เช่น อดข้าวประท้วงบ้าง อดทนต่อการถูกทุบตีบ้าง และสันติวิธีอื่น ๆ บ้าง ในการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย คานธีถูกอังกฤษจองจำ หลายครั้งตลอดช่วงชีวิต แต่ก็ไม่สามารถขจัดขวงหรือล้มเลิกความพยายามของคานธีได้ จนกระทั่งประเทศอินเดียได้รับเอกราชในที่สุด

จากกรณีอย่างที่กล่าวมาข้างต้นจึงพอเห็นได้ว่าการกระตุ้นแรงจูงใจในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้สามารถกระทำได้โดยอาศัยอิทธิบาทสี่ สำหรับกรณีตัวอย่างของไทยก็มีอยู่มาก เช่น กรณีชาวบ้านบางระจันรักษาบ้านบางระจันจากพม่า กรณีพระยาตากกอบกู้เอกราชของชาติไทย และกรณีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้ทรงวิริยอุตสาหะรักษาเอกราชของชาติ จากมหาอำนาจตะวันตกเป็นต้น กล่าวได้ว่าหลักธรรมของพุทธศาสนาเป็นหลักสากลซึ่งบุคคลย่อมได้รับการขนานนามว่าเป็นชาวพุทธหรือเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ถ้าบุคคลนั้นได้เข้าถึงการปฏิบัติตามหลักการอันเป็นสากลดังกล่าวในชีวิตประจำวัน พระพุทธเจ้าได้ชี้แนะให้บุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการทำงาน และให้ทราบถึงคุณค่าของการทุ่มเทอุทิศตนเพื่องาน โดยมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลักดังปรากฏตามพระพุทธรูปที่ว่า "โยคา เว ชายเต ภูริ" ซึ่งหมายความว่า ความฉลาดรอบรู้ย่อมบังเกิดจากประสบการณ์ในชีวิต อิทธิบาทสี่จึงเปรียบเสมือนเครื่องกระตุ้นแรงจูงใจและสงวนรักษาแรงจูงใจการทำงานไว้ด้วยในขณะเดียวกัน

แรงจูงใจในการทำงานนับว่ามีความสำคัญเพราะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่ควรประพฤติอันจะนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ในขณะเดียวกัน แรงจูงใจดังกล่าวก็จะเบี่ยงเบนบุคคลจากพฤติกรรมซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จที่พึงปรารถนา กล่าวโดยย่อ บุคคลผู้มีเป้าหมายในชีวิตและมีความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะบรรลุถึงเป้าหมายนั้นย่อมสามารถกระตุ้นพลังภายในมาไขว่ไขว่โยชน เพื่อการสร้างชีวิตสร้างอนาคตได้ บุคคลเช่นนี้ตามปกติจะไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งมอมเมา หรือไม่ยอมตกเป็นทาสของสุรา นารี พาสี และกีฬาบัตร เพราะบุคคลผู้มีเป้าหมายชีวิตในทางที่ควรย่อมตระหนักดีกว่าอบายมุข หรือหนทางแห่งความเสื่อมเหล่านี้ย่อมไม่ใช่ทางเลือกที่จะพาดนไปสู่เป้าหมายของชีวิต ในทางตรงข้ามสิ่งมอมเมาร้างแต่จะทำให้บุคคลหลงทางและเสียเวลาอันมีค่าในชีวิต ในประเด็นนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสตักกัณฐ์ทั้งหลายว่า

ดูก่อน ฝึกหัดทั้งหลาย ขอให้เธอทั้งหลาย
จงหมั่นพิจารณาอยู่เสมอว่า วันคืนล่วงไป
บัดนี้เรากำลังทำอะไรอยู่

พุทธพจน์บทนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของเวลาในชีวิตที่เมื่อล่วงเลยไปแล้วย่อมไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้ บุคคลผู้มุ่งมั่นความสำเร็จในชีวิตจักต้องรู้จักถนอมเวลาดังสุภาษิตที่ว่า " เวลา และวาริ มิใช่ดีจะคอยใคร